

Kirjallisuutta

vilähtöisyydestä tulee ongelmaksi Kemmerin kirjan viimeisessä luvussa, jossa esitetään runsaasti mediumia koskevia hypoteeseja ja ennusteita.

Kemmer ei myöskään pohdi, miksi yleensäkin jotkin kielet merkitsevät mediaalisuutta syntaktisesti. Esimerkiksi Klaiman (1991) yhdistää mediumin esiintymisen kielen morfologiseen rakenteeseen ja siten mm. tapaan identifioida lauseen jäseniä. Jonkinlaiset taloudellisuuden ja havainnollisuuden asteikot tuntuvat säätelevän sitä, miten monia semanttisia eroja kielessä merkitään.

Kemmerin kirjan ansiona on selventää mediaalisuuden käsitettä. Kemmer myös osoittaa, että hänen semanttis-leksikaalinen tarkastelutapansa johtaa parempiin tuloksiin kuin erilaisia rakennekonfiguraatioita koodaava generatiivinen tarkastelu (vrt. esim. Fagan 1992). Kemmerin kirjan puutteita on, että siinä ei suhteuteta refleksiivejä muihin lähityyppeihin ja että käsittely ei tosiasiaassa ole typologisesti kovin edustavaa. Myös kirjan raskaasti toistava ja pedagoginen tyyli käy rasitteesta.

ANNELI PAJUNEN

LÄHTEET

- FAGAN, SARAH 1992: The syntax and semantics of middle constructions. Cambridge University Press, Cambridge.
- HASPELMATH, MARTIN 1990: The grammaticization of passive morphology. – *Studies in language* 14 s. 25–72.
- KOIVISTO, JOUKO 1990: Suomen murteiden refleksiivitaivutus. Helsinki, SKS.
- KLAIMAN, M. H. 1991: Grammatical voice. Cambridge University Press, Cambridge.
- POSTI, LAURI 1980: The origin and development of the reflexive conjugation in the Finnic languages. – *Congressus Quintus Internationalis Fenno-ugristarum, Pars I* s. 111–144. Suomen Kielen Seura, Turku.
- RUHLEN, MERRITT 1987: A guide to the

world's languages. Stanford University Press, Stanford.

TOMPA, JÓZSEF 1968: Ungarische Grammatik. Mouton, The Hague.

Ankaran Ahlqvistin ahkera elämä

JAAKKO ANHAVA (toim.) *Suomen kieli, Suomen mieli. August Ahlqvist vaikuttajana*. Suomi 171. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993. 232 s. ISBN 951-717-760-7.

August Ahlqvist oli ankara puutarhuri suomen kielen alalla. August Ahlqvist teilasi Aleksis Kiven. August Ahlqvist oli myös runoilija A. Oksanen, joka kirjoitti Savolaisen laulun.

Tämän verran kai Ahlqvistista yleensä tiedetään. Mutta tietävätkö edes Virittäjän kaikki lukijat, että suomen kielen ja kirjallisuuden professori ja yhteiskunnallinen vaikuttaja August Ahlqvist perusti Kotikielen Seuran ja että hän ei ollut vain kaikkien kielenhuoltajien vaan myös muiden kielen tutkijoiden isä ja monen lähitieteenkin tienraivaaja maassamme? August Ahlqvistin aikanaan Suomessa monet nykykatsannon mukaan itsenäiset humanistiset oppialat kielestä ja kirjallisuudesta kansanrunouteen ja kansatieteeseen eivät vielä olleet eriytyneet, ja kuten on muistettava: suomen kirjakieli oli vielä vakiintumatonta. August Ahlqvistin rooli yleiskielen ja tieteen kielen ja hänen toisen minänsä runoilija A. Oksasen rooli taiteen kielen vakiinnuttajana ei ollut vähäinen.

Näistä molemmista rooleista voi lukea Jaakko Anhavan toimittamasta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisemasta teoksesta *Suomen kieli, Suomen mieli. August Ahlqvist vaikuttajana*, johon on koottu Ahlqvistin kuoleman satavuotisjuhlaseminaarin esitelmät vuodelta 1989, kaikkiaan kymmenen asiantuntijan näkökulmaa Ahlqvistin

elämäntyöhön. Lisäksi kirjaan on liitetty Ahlqvistin omaa kirjallista tuotantoa, niin että lukija saa itse tutustua sekä hänen runoihinsa että muihinkin teksteihin, muun muassa surullisenuuluisaan Seitsemän veljeksen arvosteluun.

Suomen kieli, Suomen mieli -teoksen monien kirjoitusten sävy on akateemisen juhlaava, osittain myös puolusteleva. Puolustelua tarvitaan, sillä kertovathan Ahlqvistin jälkimaineesta sellaiset tämänkin teoksen kirjoittajien hänestä käyttämät sanat kuin *pyöveli*, *julmuri* tai *kielipoliisi*. Ahlqvistin mainetta ollaan nyt selvästi puhdistamassa, ja häntä onkin helpompi ymmärtää, kun tuntee hänen juurensa: selviytymistarinan siitä, miten kovista oloista kotoisin oleva äitinsä avioton poika ponnistaa kansakunnan vaikuttajajaksilöksi.

Joistakin kirjoituksista välittyä myös mainio ajankuva. 1800-luvun Suomi eli kiihkeää kehityskautta kansallisuusaatteen ja sen synnyttämien intohimojen hehkussa. Ahlqvistin pieni kotikaupunki Kuopio oli tuolloin kulttuurikeskus Snellmaneineen ja suomalaisuusmielisinä piireineen – juuri siellä ilmestyivät Saima ja Maamiehen ystävä.

MATTI KLINGE asettaa historian kehyksiin koko Ahlqvistin elämäntyön, PEKKA TOIVANEN keskittyy Ahlqvistin ajan Kuopioon ja kuopiolaisiin. Ahlqvistin kirjeenvaihtoon ja päiväkirjoihin perehtynyt MAIJA HIRVONEN tutustuttaa lukijan sekä herkän katkeraan nuorukais-Augustiin että perheenisä ja professori Ahlqvistiin. KAI LAITINEN kertoo A. Oksasesta runoilijana, ja YRJÖ VARPIO pohtii 1800-luvun Suomen kirjallista lukukoodia ja Ahlqvistin osuutta sen muuttumiseen. Kun lisäksi on mukana artikkelit Ahlqvistin kansatieteellisistä havainnoista ja osuudesta Kalevalan syntyyn, perusteelliset selvitykset hänen kielitieteilijän työstään ja roolistaan suomen kirjakielen vakiinnuttajana, on selvää, että kuva ankarasta puutarhurista laajenee: ei vain ankara vaan myös ahkera! Eikä vain ahkera vaan yhä vielä kansainvälisestikin arvostettu tiedemies.

Siirtyessään 1845 Helsinkiin opiskele-

maan August Ahlqvist oli jo monen vaikutusvaltaisen aikalaisen arvostama ja tukema kirjoittaja. Kansallisuusharrastusten myötä Ahlqvist innostui tutkimusmatkoista ja sai yliopiston apurahoja niitä varten. Muiden tienraivaajakirjoitustensa (ensimmäinen suomenkielinen maakuntalaulu, ensimmäinen suomalainen maisterinvihkiäisruno ja niin edelleen, kuten Kai Laitinen muistuttaa) lisäksi hän tuli kirjoittaneeksi myös ensimmäisen suomenkielisen matkakirjan. Hän tuli hankkineeksi aineistoa Kalevalaan, ja myöhemmiltä, aina Volgan keskijuoksulle saakka ulottuneilta retkiltään hän kokosi sekä kansatieteellistä aineistoa – museoaatteen suomalaisena edelläkävijänä – että ennen kaikkea kielitieteellistä ainesta kaukaisista sukukielistä. Kuten MIKKO KORHONEN korostaa, Ahlqvist on edelleen kansainvälisesti tunnetuimpia fennougristejamme.

Tultuaan nimitetyksi suomen kielen professoriksi Lönnrotin jälkeen 1863 Ahlqvist asetti kuitenkin ensisijaisiksi tehtävikseen suomen kielen tutkimuksen ja opetuksen sekä varsinkin suomen kirjakielen kehittämisen. Vaikka Ahlqvist arvosti murteita ja kansankieltä esimerkiksi kirjailijoiden kielen esikuvana ja hänellä itsellään oli vankka itäinen murrepohja, hän edusti oikeakielisyyskysymyksissä kieliopillisuuskantaa, jonka mukaan kielitieteilijät ovat asiantuntijoita myös kielen käytön kysymyksissä. Hänen oppilaansa, nuogrammatikoihin kuulunut Setälähän halusi jo normiasioissa nojautua kieliyhteisön ja parhaiden kirjailijoiden kielenkäyttöön.

Useat kirjoittajat korostavat Ahlqvistin jyrkkää, autoritääristä ja hallitsevaa luonnetta, josta hän itsekkin oli tietoinen jo nuorena. Kirjoittihan hän esimerkiksi päiväkirjaansa ihmettelevänsä itsessään pesivää outoa moittimisenhalua, piirrettä, joka pääsi vaikuttamaan vahvana myös hänen kielikriitikon roolissaan.

Meidän, joilla on käytössämme jo vakiintunut kirjakieli, on helppo kauhistella Ahlqvistin kitkemistyötä, mutta yritetäänpä Yrjö Varpion tavoin eläytyä 1800-luvun kielelliseen todellisuuteen: vakiintunutta kirjakieltä ei ollut eikä siis liioin vastinetta

useille nyt itsestään selville käsitteille; kirjoittava sivistyneistö oli ruotsinkielistä ja toi väkisin suomeen oman äidinkielen mukaisia rakenteita ja ilmauksia. Svetisismien metsästys ei tuolloin ollut mitään nipotusta vaan tarpeellista ja edistyksellistä. PAAVO PULKKINEN selvittelee kirjoituksessaan Ahlqvistin kannanottoja suomen kirjakielen kehittämiseen – kannanottoja, jotka ovat nykylukijan näkökulmasta osin paitsi perusteellisuuudessaan ihailtavia myös yksityiskohdissaan hilpeyttä herättäviä.

Mielenkiintoista on myös suoraan itse lukea Ahlqvistin tekstejä, joissa hän milloin pui asetuskielen kiemuroita, milloin Walter Scottin Ivanhoen suomenkielistä käännösasua – perusteellisesti ja varmana käsitystensä oikeellisuudesta. Omaan kirjalliseen ja kielelliseen omaantuntoonsa vedoten Ahlqvist myös yhä uudestaan lyö Aleksis Kiveä. Teoksen artikkeleista viimeisessä OIVA KETONEN pohtii näiden kahden välistä suhdetta. Ahlqvisthan ei nöyryyttänyt Kiveä vain kritiikeissään vaan myös kaunokirjallisisissa töissään: muistammehan A. Oksasen pilkkarunon »Yks runoilija haudastaan», joka ilmestyi vasta Kiven kuoleman jälkeen ja joka saa kunnian päättää koko käsillä olevan kirjan. Se jättää lukijan pohtimaan sitä lopultakin avoimeksi jäävää kysymystä, miten niin suuri mies saattoi jossakin asiassa olla niin pieni.

RIITTA ERONEN

Näkökulmia amerikansuomeen

PERTTI VIRTARANTA, HANNELE JÖNSSON-KORHOLA, MAISA MARTIN ja MAIJA KAINULAINEN *Amerikansuomi*. Tietolipas 125. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993. 207 s. ISBN 951-717-721-6.

Amerikansuomi on tarkoitettu ns. suurelle yleisölle. Tarpeetonta tieteellisyyttä vältel-

len kirjoittajat antavat artikkeleissaan monipuolisen kuvan Yhdysvalloissa ja Kanadassa käytetystä ja yhä käytettävästä suomen kielestä, sen muuttumisesta ja tutkimuksesta sekä valaisevat amerikansuomalaisten kielioloja ja elämäntapoja. Keskityn tässä kuitenkin esittelemään teosta siltä kannalta, millaisia näkökulmia siitä tarjoutuu kielen-tutkimukselle.

Viime aikoina monet ovat ilmaisseet huolensa suomen kielen tilasta (ks. esim. Kielikello 4/1993). Yksi suomen kielen muoto, amerikansuomi, on varmasti kuolemassa. Siitä ei ehkä pidä huolestua, sillä siirtolaiskielten elämäнкаari kestää joka tapauksessa vain muutaman sukupolven, mutta ilmiöstä kannattaa kiinnostua. Amerikansuomen kuolinprosessin tarkastelu voi tuottaa uutta tietoa siitä, »mitä ilman suomen kielen puhuja voi tulla toimeen, ja siitä, mikä kielessämme on tinkimätöntä ja olennaisinta», kuten Maisa Martin toteaa kirjan viimeisessä artikkelissa (s. 197). Hannele Jönsson-Korholan mukaan syntaktisten »poikkeamien kvalitatiivinen tarkastelu ja varovaiset päätelmät niiden yleisyydestä auttavat näkemään ja ennakoimaan, mitkä kielemme rakenteet ovat alttiimpia muutokselle ja missä kohdin suomenkielisen lauseen syntaksi ensimmäiseksi alkaa horjua» (s. 127). Näihin näkökulmiin mielestäni kiteytyy amerikansuomen tutkimuksen merkitys.

Kaikkein leimallisoin amerikansuomen piirre on sanasto, jota Pertti Virtaranta selvittää parissakin artikkelissa. Koska Matti Vilppula on äskettäin tarkastellut tätä piirrettä Virtarannan *Amerikansuomen sanakirjan* esittelyn yhteydessä (Virittäjä 3/1993), jätän sen tässä sivuun. Huomiota ansaitsee kuitenkin se havainto, että englannista mukautettuja lainoja näyttäisivät käyttävän eniten ne, joiden englannin taito on vähäisin. Erään amerikansuomalaisen antaman selityksen mukaan tämä johtuu siitä, että puhujat haluavat näyttää osaavansa edes jotakin englannin sanoja. Tästäköhän on kysymys Suomessakin?

Englantilaisperäisten sanojen mukauttaminen suomeen noudattaa selviä lainalai-